

Stevan Harnad:

A budapesti felhívás aláírása nem azt jelenti, hogy támogatjuk ezt az ügyet, vagy másoktól (például a kiadóktól) várunk valamit, hanem azt jelenti, hogy mi magunk (akár egyénként, akár intézményként) elkötelezzük magunkat arra, hogy teszünk valamit a saját archiválás területén, vagy az újfajta folyóiratokban publikálunk, vagy mindkettőt.

(InfoToday)

Paul Ginsparg, az arXiv projekt alapítója:

A budapesti felhívás naiv dolog. A szabad hozzáférésű folyóiratok nem tudnak majd anyagilag függetlenné válni. A lektorálással kapcsolatos szerkesztési költségek minden valószínűség szerint nem csökkenthetők jelentős mértékben. Hosszú távú, fenntartható pénzügyi modellre, vagy a lektorálás rendszerének alapvető reformjára lenne szükség.

(InfoToday)

Herbert Van de Sompel, a Los Alamos-i National Laboratory digitális könyvtárakkal foglalkozó kutatója, az Open Archives Initiative társalapítója:

A szabad hozzáférés iránti igény elérte azt a mértéket, hogy már nem lehet kordában tartani. Igaz, az eszközöket még tökéletesíteni kell, de minden ilyen kezdeményezés tanulságos és előre mutat.

(InfoToday)

Richard Johnson, a SPARC igazgatója:

A lektorált irodalom piacán visszafordíthatatlan változások kezdődtek. Még nem lehet tudni, melyik üzleti modell lesz életképes, talán több is megél. Az egyes cikkek helyett az értéknövelő fejlesztések hozzák majd a gazdasági hasznot.

(InfoToday)

A folyóirat-kiadók és -forgalmazók minden valószínűség szerint figyelemmel kísérik a fejleményeket, de a megkeresett cégek (Reed Elsevier, Wolters Kluwer, John Wiley and Sons) egyike sem kívánta ezeket kommentálni. Derk Haank, az Elsevier

Science elnöke ugyanakkor a Public Library of Science-ről szólva egy interjúban felteszi a kérdést: „A szellem kiszabadult a palackból. Vajon vissza lehetne-e még gyömöszölni?”

(InfoToday)

Stevan Harnad, a University of Southampton professzora:

Ez a támogatás újabb szabad hozzáférési kezdeményezéseket fog ösztönözni. Az üzleti folyóiratok előfizetési díjai jelenleg korlátozzák a kutatást, az intézmények szintjén és a szegényebb országokban egyaránt. A kutatók ingyen írják meg, és ingyen lektorálják a cikkeket, ezért a folyóiratok se kérjenek térítést azért, hogy mások elolvashassák. Nem fizetésre van szükség, hanem arra, hogy más kutatók elolvashassák és felhasználhassák az eredményeiket. A budapesti felhívás aláírói nem kérdőjelezik meg a kereskedelmi folyóiratok létét, de szeretnék, ha ezekkel párhuzamosan létrejönne egy másfajta publikálási és hozzáférési lehetőség. Már rendelkezésre áll az Eprints szoftver, amely egyszerűsíti, és olcsóbbá teszi a kiadás folyamatát. Soros György támogatását olyan megoldások megalapozására lehetne fordítani, amelyek keretében a tudósok kisebb összegeket fizetnének írásaik lektorálásáért, de a használók teljesen ingyen olvashatnák ezeket a publikációkat. Egy intézményi archívum létrehozása tízezer dollárba sem kerül, egy újfajta folyóirat elindítása és feltöltése ötvenezer dollárnál kevesebb költséggel jár; a hárommillió dolláros támogatás tehát számos kedvező fejleményt indíthat el az elkövetkező három évben. A pénznél is fontosabb azonban, hogy az ingyenes archívumok online hozzáférhető kutatási anyagának mennyisége elérje a kritikus tömeget. Mindez attól függ, hogy mikor indul be a dominó-effektus.

(BBC News Online)

Fordította és összeállította: Hegyközi Ilona
(Országos Széchényi Könyvtár)

Tudomány- és technikatörténet CD-ROM-on VIII.

Találmányok és feltalálók

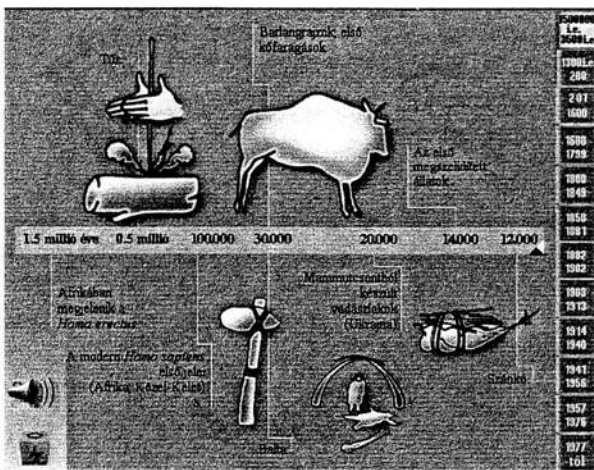
Az emberiség technikai fejlődését a kőkorszaktól a 21. századig átfogó tudományos enciklopédia lebilincselő formában mutatja be a találmányok és felfedezések történelmi, társadalmi és kulturális hátterét. A szerkesztésmód a multimédia-CD-k

klasszikus fejezeteit (fogalmak, feltalálók, időrend, videó) a találmányokat csoportosító öt fő téregységgel (tenger, tér, város, városon kívül, ég) ötvözi, ezáltal rendkívül izgalmas ismeretszerzési lehetőséget kínál az érdeklődő számára.

A több mint 1200 szócikkból álló *Tartalom* – az ABC-től a duplexig, Eastmantól a gyutacsig, a hajlítógéptől a kutterig, a labdától az országútig, a PAL-tól a tűzszerszámgig, az ugratástól a zsírzógépig terjedő – főoldalán szereplő szócikkjegyzékből választva megjelenik az ismertetés és a kapcsolódó tartalmak címszavainak köre, a választás után további kattintással a kívánt tárgy vagy személy, ismét újabb kapukat („tudományos elv, szöveg, hang, összefüggések”) kínálva a megismeréshez.

A *Feltalálók* főoldal kínálatában egyrészt *Arkhimédész*től *Donald*ig, *Eastman*tól *Huygens*ig, *Jansky*tól *Nobel*ig, *Oppenheimertől Swinton*ig, *Tellertől Zworykin*ig 96 személy vezetéknevének első betűje révén, másrészt az i. e. 850-től a huszadik század végéig 11 egymás utáni nagy időszakban (–199, 200–1599, 1600–1799, 1800–1849, 1850–1881, 1882–1902, 1903–1913, 1914–1940, 1941–1956, 1957–1976, 1977–) lehet megismerkedni ugyanezek életművével. Az adott névvel kinyíló ablakban a feltaláló fényképe és rövid életrajza mellett újabb információkapuk tárulnak fel „videó, összefüggések, hang, szöveg” címekkel.

Az *Időrend* főoldal közepén vízszintes időmérőn gördülve folyamatában ismerhetők meg az i. e. másfél milliódik évtől napjainkig az egyes évekhez kötődő találmányok és képi ábrázolásuk; a függőleges időskála segítségével pedig az előbbi fejezetből ismert 11, illetve két azt megelőző időszak tagolásában válik áttekinthetővé az adott korszakra jellemző feltalálások köre.

Az *Időrend* fejezet kezdőoldala

A *Videó* főoldal kínálata nemcsak tartalmilag, hanem mennyiségileg is lenyűgöző: a Történelmi és animációs videók alcím alatt ugyanis a Manhat-

tan-projektől a golyóstollírásig, a farmotorműködéstől a műholdúrpályáig, a naperőmű-turbinától Zworykinig összesen 228(!) rövid animációs és dokumentumbejátszás található, többségében egy, de nemritkán kettő vagy három szócikkcím alatt; a legtöbb bejátszás a vadászbombázó (8), az atomerőmű és a repülőgép (6-6), a flipper, a léghajó, a számítógép és a telefon (4-4) címszavak alatt szerepel.

A felfedezései tanulás/ismeretszerzés különleges módszerét kínálja az említett 5 fő tércategórián belüli kalandozás. A „város” című környezetből pl. kiválaszthatunk egy házat, ebből kattintással a ház egy szobájának részletét, majd újabb kattintással a szobában látható televíziót. Az így kapott – televízió című – oldal szélén szerepelnek a tudományos elv, feltaláló, szöveg, hang, összefüggés elnevezésű kapuk ikonjai, közepén a tv-készülék képe, amelyből kattintással választható ki a „letapogató áramkör” egység, majd újabb kattintással az ezt részleteiben ismertető oldal. A tudományos elv ikon révén megismerhető a technikai megoldás elmélete, a feltalálóiakkal Zworykinhez juthatunk, a szövegeken segítségével pedig újabb részletek tárulnak fel: pl. a „katódsugárzás” szócikk a technikai megoldás elvének gyakorlati részét szemlélteti, míg a „családfa” a televíziózás technikai fejlődésének állomásait részletezi.

A tartalomban való elmélyedést az „Ikonok jegyzéke” oldal is segíti: a grafikai szimbólumok célja, hogy további magyarázatokra, a grafikában vagy a szövegben további elmélyedésre, a megjelenített tartalom képi kicsinyítésére vagy nagyítására, vagy az adott oldaltartalom tetszőleges irányú navigálásra hívják fel a figyelmet. Az opciók a közötti információk további hasznosítását/hasznosulását – ábrák nyomtatását, illetve másolását, szöveg nyomtatását, a bekapcsolt zene (rock, blues, jazz, klasszikus stb.) hangzásának változtathatóságát – segítik.

A tartalom és forma sikeres megválasztásáért, a grafikai és informatikai megoldások magas színvonaláért kijáró dicséret mellett nem hallgatható el három kritikai megjegyzés: (1) a 96 személy között mindössze három magyar – *Bíró László*, *Neumann János* és *Teller Ede* – neve szerepel; (2) a CD-ROM telepítéséhez-megnyitáshoz az általános (és praktikus) gyakorlattól eltérően némi angolnyelvtudás és informatikai jártasság szükséges, ez pedig frusztrálhatja a felhasználót; (3) a lejátszás hardverigénye nem túlzó – MPC Level 2 számítógép, Windows 3.11 vagy 95 operációs rendszer –,

azonban napjaink ennél sokkal fejlettebb technikai színvonalú konfigurációival nem megy a lejátzás.

Összességében mindez azonban nem csökkenti az alkotás érdemeit, amelyek a művet rendkívül hasznos oktatási-ismeretterjesztési segédanyaggá és az egyik legjobb hazai tudománytörténeti CD-ROM-má avatják. Az olasz Eclectica Multimedia

Publishing Ltd. által 1996-ban kiadott, Zsuffa Enikő rendezésében „magyarított”, és a Cyberstone Entertainment által 1998-ban megjelentetett kiadvány a kiadónál és a könyvkereskedelemben kapható, ára 4990 Ft.

Árkos Iván
(BME OMIKK)

Tíz oka annak, hogy az internet miért nem pótolja a könyvtárat

Veszélyben a hagyományos olvasás, veszélyben a könyvtár, veszélyben a kultúra. Mindez az internetizálás túlkapasai miatt az alsó- és középfokú iskolákban. A veszély elhárítására az alábbiakban 10 okát soroljuk fel annak, hogy az internet miért nem válhat a könyvtárakat pótló, őket feleslegessé tevő intézménnyé.

1. Nincs meg minden az interneten.

A mintegy 1 milliárdnyi weblapon meglévő információ közül ránézésre nem tudjuk megállapítani, mi van meg, és mi nincs meg a weben. A valóságban nagyon kevés lényeges anyagot lehet ingyen megkapni, pl. a folyóiratoknak mindössze 8%-a, és a könyveknek még kisebb hányada található meg. Mindkét dokumentumtípus használata drága. A fontos tudományos folyóiratok olvasásáért sokat kell fizetni.

2. A tú (amit keresel) a szénakazalban (a web).

Az internet hatalmas katalogizálatlan könyvtárhoz hasonlítható. Akármelyik keresőgépet vagy meta-keresőgépet használod, nem keresheted a teljes webet. A webhelyek gyakorta ígérik azt, hogy minden kereshető rajtuk keresztül, de rendszerint nem képesek a dokumentumok küldésére. Ezenkívül a keresett anyagokat nem frissítik naponta, hetente vagy havonta, a meghirdetés ellenére. Ez olyasmi, mintha egy könyvtáros azt mondaná a használónak: „Itt van 10 cikk az amerikai öslakosokról. Van még ugyan 40 másik cikkünk is, de most még nem tudjuk odaadni, ha sürgős, próbálja meg egy másik könyvtárban.” Az interneten állandóan ez történik, de ezért senki nem rója meg, szemben a könyvtárral...

3. Minőség-ellenőrzés nem létezik.

Szükségünk van az internetre; de minden tudományos, orvosi, történelmi stb. információ mellett temérdek hulladékot is kapunk. Sajnos, a weben nincs minőség-ellenőrzés, és nem valószínű, hogy valaha lesz. Bárki bármit feltehet a webre, és fel is tesznek sok oda nem való oldalt.

4. Amit nem tudsz igazán, az hiányzik.

Az információtechnika nagy vívmánya a folyóiratok digitalizálása és az elektronikus folyóiratok megjelenése. De a teljes szövegű webhelyek valójában nem teljesek, és ami nem teljes, az hiányos, így az információ is. Pl. a teljes szövegű cikkek közül hiányoznak a lábjegyzetek, sok esetben a nyomtatott változatban könnyen olvasható táblázatok, grafikonok, képletek is, és a folyóiratcímek a digitális csomagban rendszeresen változnak, sokszor figyelmeztetés nélkül. A könyvtár egy folyóirat szolgáltatását megkezdi mondjuk az X számmal szeptemberben, és befejezi az Y számmal májusban. A baj csak az, hogy a címek szeptembertől májusig változhatnak. A digitalizált folyóiratokhoz való hozzáférés hatalmas érték, de használatukhoz megfontoltság, tervezés, előrelátás és mérés szükséges.

5. Problémák a könyvekkel.

Az oktatásban egy könyvet valamennyi oktatási intézmény könyvtárában el lehet helyezni tetszőleges példányszámban. A weben nem. Az elektronikus könyveket szállító kiadók könyvtáranként csak egy példányt engedélyeznek. 1970 óta 50 ezer tudományos tankönyvet publikálnak évente. A weben az 1,5 millió címből csak néhány ezer talál-